

ביאור שטר הפרוזבול שעשה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל

א. באיזה ב"ד כותבין פרוזבול

הרמב"ם כתב אין כותבין פרוזבול אלא בית דין חכמים גדולים ביותר כבית דינו של ר' אמי ור' אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם אבל שאר בתי דינים אין כותבין.

וביאר המאירי דהלל לא התיר את הרצועה ליעשות על ידי כל ב"ד שיזדמן אלא דוקא על ידי בית דין חשוב ומומחה מצד חכמתו ושהוא קבוע להיות כל בני המחוז מתנהגים על פיו ובאים לפניו לדין, ומעתה בזמן הזה במקום שנוהגים בשמיטת כספים הואיל ואין בתי דינים חשובים וקבועים כל כך, אין אנו מכניסין עצמנו בדין פרוסבל, והרועה שלא יהא שביעית משמטתו ילוה על מנת שלא ישמיטנו בשביעית כמו שביארנו בראשון של מכות זו היא שיטתנו וכן כתבוה גדולי המחברים ע"כ.

כמו"כ כתב הרא"ש בשם ספר הישר לר"ת דאין לכתוב פרוזבול בזמן הזה שאין אנו מומחין כרב אמי וכרב אסי, ושוב חזר בו ר"ת וכתב הוא בעצמו פרוזבול כי היה אומר דלא בעינן אלא ב"ד חשוב שבדור. וביאר הב"י דכל ב"ד חשוב בדורו ראוי להפקיע ממון, דיפתח בדורו כשמואל בדורו, וכמו"כ איתא בר"ן. וכך פסק השו"ע [סי' ס"ז סעי' י"ח] שצריך בית דין שבכוחו לעשות הפקר ב"ד.

וכתב בשו"ת חתם סופר [סי' קי"ג] דלדעת רוב הפוסקים בעינן הגדול בדור ההוא ועיי"ש שהעיר על ששלחו אליו ובמה שביאר בזה.

גם בשאר תקנות חז"ל בדיני ממונות, מבואר בפרש"י [נבא מציעא צ"ו ע"ב בד"ה ונמעלו ב"ד], דהתקנה נמשכת ע"י הב"ד שבאותו דור כאילו הם מתקני התקנה, וז"ל, בית דין של ישראל שבאותו דור כל תקנות משפט תלויה בהן ועל ידיהן נהוגות חוקות המתוקנים לציבור מאז, והוי כמי שתקנו לו הם קנין זה.

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דאמנם בזמנינו אין בית דין בדרגה שיהא בידם כח להפקיע ממון בתקנה חדשה, בעשיית פרוזבול נהגו להסתמך על כך שכבר חז"ל תקנו תקנה זו, ודי בב"ד הראויים להיות שלוחים של קדמאי.

עוד שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דאם ראש הב"ד הוא מופלג בחשיבותו, נקרא ב"ד חשוב גם כשהשנים האחרים אינם מופלגים. וכן משמע מלשון הרא"ש בתשובה שכתב, בכל דור ודור המופלג שבכל מדינה ומדינה יכול לכתוב פרוזבול.

והרמ"א כתב ויש אומרים דכותבין פרוזבול בכל ב"ד, ונראה לי דיש להקל בזמן הזה. וביאר בפאת השלחן דהרמ"א היקל בזמן הזה בחוץ לארץ כיון דיש דעות שמקילין בשמיטת כספים לגמרי בכמה מקומות. ויעוי' בדרכי משה וברמ"א נכסעי' א' שציין גם לדברי תרומת הדשן שנתן טעם למנהגם דבזמן הזה דשמיטת כספים מדרבנן זכר לשביעית ס"ל דתיקנו רק בארץ ישראל דומיא דשמיטת קרקעות ובארצות הסמוכות דומיא דתרומות ומעשרות. [ויעוי' בשו"ת הרא"ש כלל ע"ז אות ב' שתמה מאוד על מנהג זה שהרי בגמ' איתא שהאמוראים עשו פרוזבול בחוץ לארץ, והו"ד בטור עיי"ש].

וכן מתבאר מדברי החתם סופר [סי' קי"ג] דהרמ"א היקל דוקא בחוץ לארץ, ממה שהעיר על ששלחו אליו לעשות פרוזבול, וכתב דאם צריך פרוזבול להפקעת ממון בעינן עכ"פ הגדול בדור ההוא כדעת רוב הפוסקים. ולפי מנהגם שאין עושים פרוזבול אלא הצנועים, אין צריך לזה. וכן השיב הגרי"ש אלישיב זצ"ל דלא ברור שהרמ"א כיון להקל גם בארץ ישראל לעשות בב"ד שאינו חשוב.

ובספר ארחות רבינו מובא שהחזו"א מינה שליח להביא מכתב פרוזבול לבית דין של הגרי"צ דושינסקי בירושלים, וגם כשכתב פרוזבול בפני שלושה ת"ח, לא מסר להם אלא שיהיו עדים שהוא מוסר לב"ד הנ"ל.

ב. מסירת החובות לב"ד שלא בפניהם

הבית יוסף בבדק הבית הביא ד' המדרכי בפ' השולח שכתב דמדברי רבינו יחיאל משמע שאינו מועיל פרוזבול אלא א"כ יאמר הדיינים עצמם מוסרני לכם וחלק עליו מדגרסין בירושלמי אפילו נתונים ברומי פירוש הדיינים ע"כ.

וכתב הרמ"א דאין חילוק אם המלוה בעיר הדיינים או לא כי יכול לומר אפי' שלא בפניהם אני מוסר שטרותי לב"ד פלוני שבעיר פלוני. וכן מבואר בשו"ע דאפשר למסור שלא בפני הדיינים. וביאר הגר"א דכיון שאין הב"ד כאן צריך שלשה כמו בפני הב"ד.

והתומים צידד כדעת רבינו יחיאל שצריך לבא לפני הב"ד שמוסרים לו את החובות, ופירש ד' הירושלמי אפילו נתונים ברומי, הכונה שטרי החוב נתונים שם ולא הדיינים.

הגרי"ש אלישיב זצ"ל מסר בפני שלשה עדים לב"ד חשוב שלא בפניהם, והתנה שאם אין מועילה מסירה אלא לפני כ"ד הריני מוסר לפניכם, [כמו שיובא לפנינו]. ובשנת תשס"ז ותשס"ח הורה לכתוב הפרוזבול לב"ד של הגר"ש ואזנר זצ"ל שמהמת היותו מופלג יש לו כח לעשות פרוזבול לכולם.

בשנת תשע"ה מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל נענה לבקשת רבים וישב עם שנים אחרים כב"ד כדי שיוכלו כולם לכתוב לו פרוזבול.

שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה, וגם לא קרובים למלוה כדי שיהיו בית דין.

ג. פרוזבול עבור האשה בשליחותה

ד' דעות בדין זכות הבעל במעשה ידי אשתו בשאר מלאכות חוץ ממלאכות בצמר שתקנו לו בזמן שכך היה מנהג המדינה, הבית מאיר מצדד שהם שלה לגמרי, הבית שמואל סובר שהם כנכסי מלוג דלוקחים בהם קרקע והוא אוכל פירות, המשנה למלך דן לומר שהבעל זוכה בהם כמציאתה, והביא מהרי"ט שהם שלו בתקנת מעשה ידיה.

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דיש בזה נפק"מ לפרוזבול על החובות מחמת מלאכות אלו, דאם המלאכות הם בתקנת מעשה ידיה לבעלה חוב המעביד הוא ישירות לבעל ודי בפרוזבול שלו שכתוב בו חובות שיש לי, ואם החובות הם מחמת מלאכות אחרות, לדברי האחרונים שהם כמו מציאה או נכסי מלוג החוב הוא לאשה, ורק אחרי שיבואו לידה הבעל זוכה ממנה, והבית מאיר מצדד שאינו זוכה כלל.

ולכן א. החובות שחייבים לאשתו שאינם נחשבים חובות אליו יעשה עבורם פרוזבול בשליחותה, [יעוי' בשבות יצחק פ"ו]. ב. כשעושה גם בשליחות אשתו ואחרים, ימנעוהו שליח, ואפשר בטלפון, ויועיל על החובות שהיו עד רגע המינוי, ולכן ימנו אותו בתאריך כתיבת הפרוזבול, [ואם כותבים את הפרוזבול בלילה עם תאריך של הלילה, ימנו אותו אחרי צאת הכוכבים של אותו לילה]. ואם אין אפשרות למנותו בו ביום ימנו אותו שליח בכתב, ויחשב כממנים אותו גם בשעת עשיית הפרוזבול [וכמש"נ בפרק ד' אות ב']. ג. נוסח כתב המינוי, אני ממנה את _____ שליח לעשות עבורי פרוזבול על כל חוב שיהיה לי בעת עשיית הפרוזבול ויחתום, והשליח יכתוב בשטר הפרוזבול ולשולחי פלוני ופלוני.

ד. ידיעות נצרכות

- א. עריכת השטר.** צריך להוסיף בשטר הלואות שהוא אחראי עליהם או שהוא אפוטרופוס עליהם, כגון, יוסיף בשטר קופת ועד הבית שברשותי, קופת הגמ"ח שברשותי [אם לא הוקדשה לעניים בלבד יעוי' בפ"ה], ואפוטרופוס יוסיף שם בעל הממון שהוא אפוטרופוס על נכסיו, ולפי המנחת חינוך יוסיף בני הקטנים כשיש להם חובות שלא זכה בהם, כיום יש לכל בן ובת הלואה של קופת חסכון שהאב אפוטרופוס עליה ויוסיף שמותם, ודי לכתוב בשטר, וחובות כל בני ובנותי שאני אפוטרופוס על החובות להם.
- ב. אב יקנה קרקע ללויים של בניו ובנותיו שאין ללויים שלהם קרקע.** אופן ההקנאה, יקבל שקל מאחר ויקנה בזה ארבע אמות קרקע מביתו בקנין כסף לכל הלויים שלהם, וההקנאה תהיה בשותפות לכל הלויים, לזמן של כתיבת הפרוזבול ועד אחרי זמן ההשמטה. מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל יעץ שראש הישיבה יקנה קרקע לכל הלויים של כל הבחורים באופן הנ"ל.
- ג. הלואות שנעשו אחרי כתיבת הפרוזבול אין מועיל להם הפרוזבול, בעבר היו קצבאות ביטוח לאומי וכדו' שנכנסו בערב ראש השנה, ועלול להיות גם ויכויים בבנק ובקרנות וכדו' ולא אדעתי, גם הלואות מאכלים שנעשו בין שכנים אחרי כתיבת הפרוזבול נשמטים ועלולים לשכוח ולגבות אותם שלא כדין.**
- ולכן מלבד עשיית הפרוזבול, כדאי לומר בערב ראש השנה אחר סגירת הבנקים ושאר ההלואות, אני מוותר על זמן הפירעון של כל החובות שחייבים לי ניוסיף שמות הקופות שברשותו כגון, ולקופת ועד הבית שברשותי, הגמ"ח, הישיבה וכדו' שזמן פרעונם עד ראש השנה תשפ"ג ובמקום זה אני קובע זמן הפירעון בג' תשרי תשפ"ג.**
- לכתחילה** יאמר בפני שניים בכדי שיהא ראוי הדבר להתפרסם ועי"ז תהא גמירות דעת שאפילו יזדמן לגבות את החוב לא יהא רשאי לתובעו, ויכולים להיות השניים נשים וקרובי משפחה, שאינם מבני הבית, כן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל.
- לא** סומכים לכתחילה רק על אמירה זו וכמבואר במאירי גיטין ל"ו. דתיקנו פרוזבול ולא לימדו להתנות באופן שלא ישמט, מפני שאם כן אף כולם עושים כן ותשתכח תורת שביעית, אבל פרוזבול צריך לבא עליו לפני ב"ד מכל מקום, אושא מילתא ונמצא רישומו של שביעית ניכר, עד שהכל אומרים נשמט היה אלא שמסר שטרותיו או פרוזבול לב"ד, ע"כ. ולכן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל דמי שכירו לעשות פרוזבול צריך לעשות כתיקון חז"ל ולא עצות אחרות.
- כדאי לתת את הדעת על קרובי משפחה אלמנות וגלמודים וכדומה לעשות עבורם פרוזבול בשליחותם, או לכל הפחות שיעשו דחיית זמן הפרעון, ולכל הפחות שיאמרו זאת בטלפון.**

שטר פרוזבול

לו ולקופות שברשותו, לאפטרופוס, לאשתו ולאחרים בשליחותם
[חוראות למילוי מתחת השטר]

אנחנו החתומים מטה מאשרים בזה, כי אתא לקדמנא הכא _____
 ואמר לנא בשמו ובשליחות _____
 הן שנה זו היא שנת השמיטה ויש לי ולקופת _____
 שברשותי, ול _____
 חובות בשטר ובעל פה על אנשים ועל בנקים. הריני מוסר לבית הדין בעיר
 ירושלים הלא המה: הרב משה שטרנבוך שליט"א והרב אברהם יצחק אולמן
 שליט"א והרב חיים אורי פריינד שליט"א,
 שכל חוב שיש לי ולקופות שברשותי הנ"ל ולכל אחד מהנ"ל שיגבה כל אחד
 מאתנו חובו כל זמן שירצה.
 ואם אין מועילה מסירה אלא לפני ב"ד, הריני מוסר לכם בשמי ובשליחות
 שולחי הנ"ל שכל חוב שיש לי, ולקופות שברשותי הנ"ל, ולכל אחד מהנ"ל,
 שיגבה כל אחד מאתנו חובו כל זמן שירצה.

והואיל ו _____ מסר מילי דפרוזבולא על החובות הנ"ל כדאמור
 רבנן, כתבנו וחתמנו ביום _____ לחודש אלול תשפ"ב האי שטר
 דפרוזבולא כדנהגא מיומי דהלל הזקן, וכתקון חז"ל.

נאום _____

נאום _____

נאום _____

א. יכתוב שמו ושם משפחתו וכמו"כ הדיינים יחתמו בשמם ובשם משפחתם. ב. במקום שכתוב
 לי ולקופת, יוסיף לקופת ועד הבית שברשותי, ולקופת הגמ"ח שברשותי [נאם לא הוקדשה רק
 לעניים יעוי' בשכות יצחק פ"ח] וכדו'. ג. אפטרופוס יוסיף שם בעל הממון שהוא אפטרופוס על
 נכסיו, ולפי המנחת חינוך יוסיף בניו הקטנים כשיש להם חובות שלא זכה בהם, כיום יש לכל בן
 ובת הלואה של קופת חסכון שהאב אפטרופוס עליה שיכול לנגוש מחברה אחת ולהעביר לחברה
 אחרת, ולכן במקום הכתוב ול יוסיף שמות מי שהוא אפטרופוס על כספם, ושמות בניו, או
 יכתוב כל בני ובנותי שאני אפטרופוס על החובות להם. ד. החובות שתייכים לאשתו שאינם
 נחשבים חובות אליו יעשה עבורם פרוזבול בשליחותה [יעוי' בפ"ח]. ה. כשעושה גם בשליחות
 אשתו ואחרים, ימנהוהו שליח, ואפשר בטלפון, ויועיל על החובות שהיו עד רגע המינוי, ולכן ימנו
 אותו בתאריך כתיבת הפרוזבול, [ואם כותבים את הפרוזבול בלילה עם תאריך של הלילה, ימנו
 אותו אחרי צאת הכוכבים של אותו לילה]. ואם אין אפשרות למנותו בו ביום ימנו אותו שליח
 בכתב ויחשב כממנים אותו גם בשעת עשיית הפרוזבול [נכמשי' בפרק ד' אות ב']. גוסס כתב
 המינוי, אני ממנה את פלוני שליח לעשות עבורי פרוזבול על כל חוב שיהיה לי בעת עשית
 הפרוזבול. ויחתום. ו. במקום שכתוב ובשליחות יוסיף שמות שולחיו כגון אשתי, ובני ראובן,
 שמעון, ולוי, ובנותי, שרה, רבקה, ורחל, או כל בני, אם מינהוהו כל בניו הגדולים. [כשהחובות
 להם אינם שייכים לו, יעוי' בפרק ו']. ז. יאמר בפני השלשה הן שנה וכו' ואם אין וכו' שירצה,
 ואח"כ יחתמו. ח. אב יקנה קרקע ללויים של בניו ובנותיו שאין ללויים שלהם קרקע. צורת
 ההקנאה, יקבל שקל מאחר ויקנה בזה ארבע אמות קרקע מביתו בקנין כסף לכל הלויים שלהם,
 וההקנאה תהיה בשותפות לכל הלויים, לזמן של כתיבת הפרוזבול ועד אחרי זמן ההשמטה. מרן
 הגרי"ש אלישיב זצ"ל יעץ שראש הישיבה יקנה קרקע לכל הלויים של כל הבחורים באופן הנ"ל.
 ט. שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה וגם לא קרובים למלוה כדי
 שיהיו בית דין. י. השטר נעשה גם בפני השלושה שחתומים עליו כמבואר בגוסס השטר, כדי
 לצאת ידי הסוברים שאין מועילה מסירה לב"ד שלא בפניהם.

שטר פרוזבול לדוגמא

לו ולקופות שברשותו, לאפטרופוס, לאשתו ולאחרים בשליחותם

אנחנו החתומים מטה מאשרים בזה, כי אתא לקדמנא הכא ראובן מרק
ואמר לנא בשמו ובשליחות אשתו, ושמעון מרק
הן שנה זו היא שנת השמיטה ויש לי ולקופת ועד הבית, והגמ"ח, והישיבה,
שברשותי, ולכל בני ובנותי שאני אפטרופוס על החובות להם, ולאשתי, ולשמעון מרק
חובות בשטר ובעל פה על אנשים ועל בנקים. הריני מוסר לבית הדין בעיר
ירושלים הלא המה: הרב משה שטרנבוך שליט"א והרב אברהם יצחק אולמן
שליט"א והרב חיים אורי פריינד שליט"א,
שכל חוב שיש לי ולקופות שברשותי הנ"ל ולכל אחד מהנ"ל שיגבה כל אחד
מאתנו חובו כל זמן שירצה.
ואם אין מועילה מסירה אלא לפני ב"ד, הריני מוסר לכם בשמי ובשליחות
שולחי הנ"ל שכל חוב שיש לי, ולקופות שברשותי הנ"ל, ולכל אחד מהנ"ל,
שיגבה כל אחד מאתנו חובו כל זמן שירצה.

והואיל וראובן מרק מסר מילי דפרובולא על החובות הנ"ל כדאמור רבנן,
כתבנו וחתמנו ביום כ"פ לחודש אלול תשפ"ב האי שטר דפרובולא כדנהגא
מיומי דהלל הזקן, וכתקון חז"ל.

נאום ראובן דנציגר

נאום שמעון יעקובוביץ

נאום בני סופר

צריך לתת את הדעת על ד' סוגי חובות, ולפרט הסוגים בשטר הפרובול. א. חוב
רגיל שחייבים אליו אנשים או בנקים וכדו' וזה כבר כתוב בעיקר שטר הפרובול.
ב. חוב לקופות שברשותו ובניהולו כגון ועד בית, ישיבה, גמ"ח. ג. חובות לבניו
שהוא אפטרופוס עליהם, וכן קופת חסכון שיש היום לכל ילד שהאב רשאי לגגוש
ולחעביר מחברה לחברה. ד. חובות לאשתו ולבניו ובנותיו הגדולים וכדו' שלזה
צריך מינוי שליחות, ואפשר בטלפון אם מינוי השליחות נעשה בתאריך עשיית
הפרובול, ואם לאו צריך מינוי בכתב.

כתב מינוי שליחות לדוגמא

אני ממנה את ראובן מרק שליח לעשות עבורי פרוזבול על כל חוב שיהיה לי
בעת עשית הפרובול שמעון מרק